

i stvaranjem novih nezavisnih država, sudbine dobara koje su silom uzete iz zemlje iz koje potječu nakon gubitka nacionalne neovisnosti. Bilo bi nam drago da UNESCO pomogne u razmatranju tih problema i izradi preporuka koje bi pobliže odredile i produbile razumijevanje djelotvornih međunarodnih pravila, i da pridonese njihovoj široj primjeni u praksi međunarodne suradnje.

Ukrajina može inicirati sazivanje konferencije o problemima povrata kulturnih dobara otuđenih tijekom drugoga svjetskog rata.

*Prijevod s engleskog:
Tomislav Pisk*

IZVOZ PREDMETA KULTURNE BAŠTINE

*Magdalena Petrič
Zavod za zaštitu prirodne i kulturne baštine
Ministarstva kulture Slovenije
Ljubljana*

bog promjena društvenih odnosa u Sloveniji, zabilježen je povećan promet predmetima naše kulturne baštine i njihovo iznošenje u druge države. Duže vremena prisutni su određeni problemi u vezi s prodajom i izvozom predmeta kulturne baštine.

Promet predmetima kulturne baštine povećava se i postaje sve raznovrsniji zbog novog trenda liberalizacije poduzetništva i trgovine te zbog otvorenih državnih granica. Zbog svoga zemljopisnog položaja Slovenija također postaje tranzitna zemlja za prenošenje kulturne baštine s juga i istoka u zapadnu Europu.

Prema postojećem zakonu o prirodnoj i kulturnoj baštini, trajan i privremen izvoz predmeta kulturne baštine moguć je samo uz dopuštenje administrativne općinske vlasti; izvoz spomenika kulture moguć je samo u izvanrednim slučajevima, i to s dopuštanjem Ministarstva kulture. Prije izdavanja dozvole, nadležno tijelo mora dobiti mišljenje stručne organizacije (muzeja, galerije, knjižnice, kao i Zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine). Bez prethodno dostavljenoga stručnog mišljenja, dozvole se mogu izdati samo djelima moderne umjetnosti koja nisu proglašena kulturnim spomenicima i koja izvozi sam autor. Prema kaznenim odredbama zakona, izvoz predmeta kulturne baštine je prekršaj; prema odredbama krivičnog zakona, nedopušten izvoz predmeta izvanredne kulturne ili povijesne važnosti, kao i prirodnih spomenika, krivično je djelo.

Etnološka i tehnička baština dvije su vrste baštine koje najviše ugrožava nedopušten izvoz. Za takvom baštinom očito postoji velika potražnja na zapadnim tržištima i, gledano komparativno, ruralna područja Slovenije još obiluju tom baštinom. Ima trgovaca, a i inozemnih, koji kupuju što više starih predmeta, uključujući one slabo očuvane i oštećene, iz određenog područja ili pokrajine, i to redovito za devize. Tako je i s predmetima tehničke baštine - bez obzira na to je li riječ o dijelovima starih mlinova ili pilana odnosno pojedinačnim primjercima oruđa, strojeva ili vozila. Važeći propisi ne određuju to ni kao prekršaj, jer promet predmetima kulturne baštine unutar Slovenije nije zabranjen ni ograničen, već se ta ograničenja odnose samo na kulturne spomenike, na koje se primjenjuje zakonska zaštita. Međutim, budući da stručne ustanove ne daju uvijek pozitivno mišljenje, ti se predmeti često izvoze protuzakonito. Nedopušten prijelaz slovenskih granica olakšan je time što granice trenutačno nadzire samo policija. Muzeji doista na terenu kupuju predmete etnološke i tehničke baštine, te pokušavaju kupiti predmete za koje nije izdana izvozna dozvola, no nemaju dovoljno sredstava da kupe velike količine tih predmeta. U Sloveniji se povećava zanimanje za takve predmete, no pojedinačni sakupljači teško se mogu financijski nositi s onima iz inozemstva.

Budući da se drži kako bavljenje antikvitetima može donijeti veliku zaradu uz malen rad, pogotovo kada se predmeti prodaju inozemnim kupcima, sve veći broj osoba registrira poduzeća za promet antikvitetima; raste i broj radionica za popravak i restauraciju etnoloških predmeta i pokušava koji se prodaju inozemnim kupcima. Te radionice koriste se i za popravak i restauraciju predmeta iz drugih zemalja, uglavnom iz

istočne Europe. Za takve postupke za sada nije potrebno dopuštenje u pogledu posebnog znanja, jer takvih problema nije prije bilo toliko da bi zahtijevali posebno bavljenje njima. Konzervatori su sve više zabrinuti zbog toga što baština nestaje iz zemlje, ali i zbog toga što se predmeti baštine popravljaju nestručno i na njima se obavljaju hitne intervencije u skladu sa željama kupaca.

Pretpostavlja se da se većina ukradenih predmeta, zbog sve veće potražnje i cijena, nezakonito izvozi u zapadnoeuropske zemlje. Za neke se slučajeve čak pretpostavlja da su krađe naručili inozemni kupci. Ti slučajevi uglavnom se odnose na krađu drvenih kipova, slika i drugih predmeta iz crkava, uglavnom iz manjih crkava na osamljenim mjestima koje su loše osigurane, a drveni kipovi krađu se sa seoskih i poljskih cestovnih znakova. Također se pretpostavlja da arheološki predmeti nađeni u nedopuštenim arheološkim nalazištima (redovito pomoću detektora metala) uglavnom završavaju u inozemstvu. U vezi s time treba napomenuti obnovljeno zanimanje za spomenike iz prvoga svjetskog rata. Pojedinci se služe detektorima metala u potrazi za svim vrstama predmeta; iskopavaju ih i prodaju u Italiji, gdje postoji velika potražnja za predmetima sa sočanskog bojišta.

Zbog potrebe prilagodavanja recentnim promjenama i rješavanja nekih novih problema, republički Zavod u službenome materijalu za novi zakon o zaštiti prirodne i kulturne baštine predlaže neke nove mjere i dopune. Definicija kulturne baštine u zakonu je vrlo široko postavljena i obuhvaća predmete i skupine predmeta povijesne, arheološke, umjetničke, etnološke, antropološke ili prirodne vrijednosti koji svjedoče o povijesnim zbivanjima u Sloveniji. Zbog postojeće nejasnoće o tome je li izvozna dozvola potrebna za iznošenje određenog predmeta iz zemlje, republičke administrativne vlasti trebale bi izraditi popis vrsta pokretnina koje su toliko vrijedne da je za njihov izvoz potrebno odgovarajuće dopuštenje. Također se predlaže da bi zakon trebao sadržavati odredbu da se predmeti prirodne i kulturne baštine, kao i ugrožene životinjske i botaničke vrste, kako ih određuju međunarodne konvencije, ne mogu uvoziti iz drugih zemalja bez dokaza o podrijetlu ili bez dopuštenja zemlje iz koje potječu. Prirodna i kulturna baština u Sloveniji sada je zaštićena jednim jedinstvenim zakonom. Prema tome, time također obuhvaćamo predmete uključene u definiciju prirodne baštine, te probleme izvoza minerala, fosila, zaštićenih životinjskih i botaničkih vrsta, te posbice inventara i životinja iz spilja. U skladu s Konvencijom UNESCO-a iz 1970., predlaže se da trgovci pokretnih predmeta kulturne baštine moraju držati evidenciju predmeta kulturne baštine koje prodaju, te da su obvezni obavijestiti kupce o mogućnosti ograničenja prometa i uporabe tih predmeta. Također se predlaže da izvozne dozvole izdaje samo nadležna republička vlast na jedinstvenim formularima na dva jezika (tako da drugi jezik bude francuski) i s obveznom fotografijom. Da bi se zaštitila izvornost određenog predmeta kulturne baštine, vlasnik bi mogao dobiti certifikat o podrijetlu. Uvođenje nekog oblika službenog i obveznog certifikata o podrijetlu riješilo bi neke probleme u vezi s prometom predmeta koji pripadaju baštini i u slučaju izvoza. Svjesni smo činjenice da je suradnja između kompetentnih stručnih tijela, vlasnika predmeta kulturne baštine i carinske službe nužna radi sprječavanja nedopuštena izvoza, a i uvažavamo potrebu za provođenjem primjerenih akcija kako bi se privukla pozornost javnosti na važnost kulturne baštine i njezina očuvanja u području s kojega potječe.

Prijevod s engleskog:
Tomislav Pisk

ZAŠTITA POKRETNE KULTURNE IMOVINE OD NEZAKONITA IZVOZA

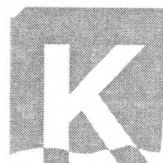
Trenutačno stanje u Poljskoj

Wojciech Kowalski

Ambasador i komesar Poljske vlade

za kulturnu baštinu Poljske u inozemstvu

Varšava

ao zemlja smještena u središnjoj Europi, Poljska je tijekom svoje tisućljetne povijesti bila svjedokom bezbroj ratova, vojnih kampanja i vojničkih pohoda na svojem tlu, i to sa svih mogućih strana. To je bila prilika za čestu, premda milenijima osuđivanu

praksu pljačkanja i pustošenja umjetničkih djela, knjižnica i arhiva. Od samog početka poljske države, poljski kroničari spominju pokušaje da se vrate izgubljena kulturna dobra. Primjeri toga uključuju presudu Benedikta IX., koji je zapovjedio Česima da vrate relikvije, kipove, posude i zvona koje su opljačkali iz katedrale u Gnieznu, kao i mirovne sporazume: poljsko-moldavski mir iz 1510. kojim se zahtijeva povratak "zlatnih i srebrnih predmeta te drugih ukrasa" odnijetih iz podolskih crkava, te mir sklopljen u Rigi 1921. kojim se poziva na povratak svih kulturnih dobara prenesenih iz poljskih područja u Rusiju i Ukrajinu poslije 1. siječnja 1772.¹ Razaranja i pljačka zbivali su se tijekom oba svjetska rata, a gubitke pretrpljene u to doba možemo bez pretjerivanja označiti kao katastrofalne.²

Kao posljedica navedenih okolnosti - a i činjenice da u 19. stoljeću, kada su stvoreni najveći muzeji i galerije umjetnina u Europi, Poljska nije postojala kao neovisna država - trenutačno imamo skroman inventar zbirki kulturnih dobara, kako javnih tako i privatnih.

Nije čudno što je poljsko javno mišljenje vrlo osjetljivo na izvoz umjetničkih djela, čak kada je takav izvoz legalan.

Prva reakcija takve vrste bili su prosvjedi objavljeni u tisku kada je obitelj Tarnowski prodala Rembrandtova "Poljskog jahača" jednoj američkoj zbirci.³

U tim uvjetima bilo je prirodno i opravdano uvesti zakonsku zabranu na izvoz kulturnih dobara. Prema važećem zakonu "izvoz kulturnih dobara je zabranjen".⁴ Samo "u izvanrednim slučajevima, nakon dobivanja potvrde da izvoz određenog predmeta neće biti gubitak za nacionalnu kulturu", i nakon dobivanja stručnog mišljenja može ministar kulture i umjetnosti "dopustiti trajni izvoz" (članak 42.1 Zakona). To ograničenje izvoza ne obuhvaća djela živućih umjetnika, predmete umjetničkog obrta i industrije, kao ni knjižnički materijal stvoren nakon 6. svibnja 1945., a to uključuje i predmete unijete u Poljsku s odredbom da mogu biti iznijeti iz zemlje (članak 42.1 Zakona). Prekršitelji zabrane izvoza mogu biti kažnjeni zatvorom u trajanju do 5 godina i novčanom kaznom (članak 74.1 Zakona).

Kako je izgledalo poštovanje tih propisa u praksi?

Velika razlika između cijene umjetnina u Poljskoj i u inozemstvu u poslijeratnom razdoblju davala je jak poticaj njihovu izvozu, i to unatoč vrlo strogom graničnom nadzoru u razdoblju totalitarnog režima.

Proteklih godina, u sklopu političkih i gospodarskih promjena u središnjoj i istočnoj Europi, nastala je, u određenom smislu, potpuno suprotna situacija. Granični nadzor postao je manje strog, a promjena u odnosu cijena učinila je Poljsku uvoznikom raznovrsnih umjetničkih predmeta.